annonse annonse

Kåre Willoch fyller 90 år. Hans lange politiske liv er et enestående stykke samtidshistorie | Einar Lie

En liberalist fra Gerhardsen-perioden.

KOMMENTAR

FOTO: Dan P. Neegaard/Erik Thorberg/Tom A. Kolstad/Stian Lysberg Solum, NTB scanpix

Jubilanten Kåre Willoch vokste opp med fellesverdiene fra den norske etterkrigstiden, skriver Einar Lie.

Einar Lie
Professor i økonomisk historie, Universitetet i Oslo

29. sep. 2018 17:00 18:59

annonse

Kåre Willoch var stortingsrepresentant fra slutten av 1950-tallet, statsråd i Per Bortens borgerlige koalisjonsregjering (1965–71), leder for Høyre fra

1970-tallet og statsminister under liberaliseringsperioden 1981–86, siden fylkesmann og aktiv samfunnsdebattant. Han har deltatt i, orkestrert og kommentert omfattende samfunnsendringer i nesten 70 år.

Olav Olsen

Willoch kunne nok ikke forestilt seg at forbruksfest og jappetid skulle komme som resultat av å fjerne tungvinte reguleringer, tror Einar Lie.

Den unge Willoch ble oppfattet som «liberalist» i økonomisk forstand, en av de ytterst få av sitt slag, til og med i sitt eget parti. Men hva slags liberalist var han i så fall?

Indre og ytre opposisjon

Hans parti, Høyre, hadde en sterk prinsipiell motstand mot Arbeiderpartiets planleggings- og styringslinje like etter krigen. Men gradvis omfavnet partiet store deler av politikken som ble ført. Og som største parti i Bortens regjering, bidro Høyre til en kraftig vekst i offentlige utgifter og en sterkere regulering av sentrale deler av økonomien.

Willoch var ingen stilltiende skeptiker til utviklingen. Regjeringens papirer og protokoller forteller om en lang rekke episoder der handelsminister Willoch – ikke finansministeren – advarte mot finanspolitiske utglidninger og problemer denne regjeringen tidvis tok nokså lett på. Willoch må ha ønsket at han selv hadde en mer sentral posisjon enn å være handelsminister i de ekspansive 60-årene.

Den indre kritikken ble på 70-tallet avløst av skarp opposisjon mot Arbeiderpartiets dårlig koordinerte økonomiske politikk, som skapte store ubalanser i handel og offentlige budsjetter.

Dan P. Neegaard

Jubilanten Kåre Willoch vokste opp med fellesverdiene fra den norske etterkrigstiden, skriver Einar Lie.

Tilrettela for jappetid

Det er derfor en ironi, for jubilanten utvilsomt en sår ironi, at han som statsminister på 80-tallet ble ansvarlig for en politikk som ga en sterk innenlandsk boom, som i samtid og ettertid gjerne omtales som «jappetiden».

Utlånsreguleringene i kredittmarkedet ble opphevet, mens renten ble holdt lav og skattefradragene forble store. Enkel teori skulle tilsi at utlånene dermed ville øke sterkt. Det gjorde de også, og mye av pengene gikk til raske investeringer og høyt forbruk. Men oppgangstiden ble snudd til en langvarig nedgang etter oljeprisfallet vinteren 1986. Og det var Willochs erkemotstander Gro Harlem Brundtland som måtte ta hånd om innstramningene.

annonse

Erik Thorberg

Statsminister Gro Harlem Brundtland (Ap) og partileder Willoch før politisk duell i TV-programmet «På sparket», Oslo 1981.

Hvorfor gikk det slik i den skarpsindige, nøkternt orienterte økonomens styringstid? Willoch selv har pekt helt korrekt på mellompartienes ekspansive linje og Arbeiderpartiets trykk i samme retning fra opposisjonstilværelsen. Ap ville ha lavere rente og høyere budsjettvekst – frem til partiet kom i posisjon.

Han har jobbet med olje i 45 år. Nå heller han seig, stinkende masse over det meste du trodde var bra med landet vårt.

Sosialdemokratiets forsvarer?

Dette er vel og bra; men la oss utvide perspektivet fra den konkrete politikken midt på 80-tallet, til også å favne den unge og eldre Willoch.

Tross sin urbanelitistiske form og lite folkelige fremtreden – i alle fall frem til hans landsbestefaderlige habitus sto ferdig utviklet – er Willoch på mange måter et produkt av Gerhardsen-epoken. Perioden dyrket disiplin og måtehold. Dette preget også regjeringens budsjetter, frem til Arbeiderpartiet mistet flertallet og Borten overtok.

Bjørn Sigurdsøn

Kåre Willoch med statsråd Astrid Nøklebye Heiberg (lengst til høyre) under Høyres landsmøte i 1986.

Nå argumenterte Willoch stadig for liberaliseringer, og de kom da han ble statsminister. Tross dette har historikeren Francis Sejersted omtalt Willoch som en forsvarer av den sosialdemokratiske orden, ut fra et samlet blikk på politikken i hans statsministerperiode.

Dette er det mye i: Vi fikk dereguleringene av kringkasting, åpningstider i butikker og kafeer, boligmarkedet og mye annet. Men viktige trekk ved styringssystemet lå fast. Det som ble fjernet, var i stor grad upopulære, forbrukernære reguleringer.

De kraftigste systemomleggingene kom senere.

Brundtland strammet ikke bare inn, men solgte eller stengte en rekke statsbedrifter. Hun gjennomførte kraftfulle reformer og dereguleringer av tunge bransjer for å øke vekstkraften i norsk økonomi. En fast valutakurs bundet til pengeverdier i lavinflasjonsland ble innført. Dette ga harde rammer for politikken og absolutte krav til innstramning.

Brundtlands regjeringer ble avløst av Syse-regjeringen (1989–90). Da var kursen satt, og dereguleringene og reformene fortsatte med samme styrke. Hvis vi spør om når nyliberalismen kom til Norge, for å bruke en upresis politisk merkelapp, er svaret ikke i Willoch-perioden, men i de fem–seks årene som fulgte.

Politisk redaktør Trine Eilertsen anmeldte statsministermøtene i NRK-serien «Da vi styrte landet». Les hennes dom her

Forsiktighet og fellesverdier

Det er også slik at deregulering av kredittmarkedet ga uventet sterke konsekvenser. Finleser man analyser fra samtiden, var det ingen som tenkte at det skulle gå så galt som det gikk. Og slett ikke Willoch.

I et av NRKs fine middagsmøter mellom tidligere statsministre, i programmet «Da vi styrte landet», kommenterte Willoch utviklingen med å si at det er «ukultivert» hvordan midler ble sløst bort, som kunne gjøre langt mer nytte på andre måter. Det gjelder jo å skape, ikke forbruke verdier, forklarte han. Det ligger kanskje litt etterpåklokskap i denne klokskapen, men jeg tror ikke Willoch kunne forestilt seg at forbruksfest og jappetid skulle komme som resultat av å fjerne tungvinte reguleringer.

Hans nøkterne syn på forbruk kom også vakkert til uttrykk i en NRK-debatt med en av redaktørene for bladet Dine Penger i 2005. Vedkommende mente at eldre mennesker burde belåne husene sine for å kunne ha mer å rutte med i sine siste år. En indignert Willoch var sterkt og prinsipielt uenig: Det å ville overlate verdiene intakt eller forbedret til neste generasjon var «et av de fineste trekk ved menneskenaturen».

Synspunktet er godt forankret i normene fra tradisjonelle gårdssamfunn, fra «bygge landet»-perioden etter krigen, og det gir god resonans i dagens natur- og klimadebatt, som Willoch har engasjert seg sterkt i. Men det er ikke forenlig med å øke forbruket på kort sikt gjennom tilgjengelige banklån, hverken for japper eller formuende pensjonister.

Tom A. Kolstad

Statsminister Willoch forbereder sin nyttårstale i et prøveopptak i NRKs studio i 1982.

Hva slags liberalist var Willoch?

I norsk politikk har det vært langt mellom liberalister som dramatisk vil redusere statens og politikkens ansvar for og kontroll med utviklingen. Willoch er uansett ikke blant disse. Han ønsket nok færre reguleringer, friere forhold for næringslivet og fungerende markeder. Men han var også bekymret for at private aktører skulle få for stor makt. Og markedsfriheten skulle uansett ikke brukes til sløsing og lettsindigheter, men på gavnlig vis for samfunnet.

Dette er kanskje også liberalisme – men det er i så fall en særegen variant, godt forankret i fellesverdiene fra den norske etterkrigstiden, som jubilanten vokste opp i.

- ***Følg og delta i debattene hos Aftenposten meninger på Facebook og Twitter***

Fikk du med deg disse sakene?

Anbefalte saker fra debattredaksjonen:

Det er absurd å ville gjøre det straffbart å karikere den muslimske profeten

Vil Jonas Gahr Støre nå komme med et utvetydig forsvar for ytringsfriheten?

Søgnen, tilgi dem, for de vet ikke hva de gjør

Utdanningsetatens direktør Astrid Søgnen er en av få som har tatt opp kampen, og har lykkes med å etablere en mer sosialt rettferdig skole, skriver skoleforsker.

Noen nærmest antar at funksjonshemmede er uføre og hjelpetrengende

Les Knut Olav Åmås' kommentar.

Hva skal det koste å bruke stemmen sin?

Les Nancy Herz' kronikk

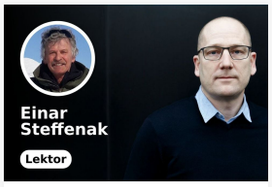

Lærer er vårt viktigste yrke? Ha-ha!

Hver gang jeg hører utsagn som at læreryrket er det viktigste, blir jeg ikke oppgitt, jeg blir forbannet. Det er fake news.

Samboer, gift deg!

Den som har vært gift fire ganger, har vært smartere enn den som har vært samboer med samme person gjennom hele livet.

Trenger vi egentlig legen for å sykmelde?

Hvorfor skal legene fortsette å liksomattestere sammenhengen mellom sykdom og jobbfravær?

KÅRE WILLOCH +

ØKONOMISK POLITIKK +

annonse

0 kommentarer

Velkommen til debatt! Vi er glade for dine bidrag, men vær vennlig og bruk fullt navn. Innlegg blir løpende moderert. Les mer her.

Si din mening, Torgeir Oma!

PUBLISER KOMMENTAR

LES OGSÅ

Eier kom hjem til rasert leilighet – syv tenåringer pågrepet

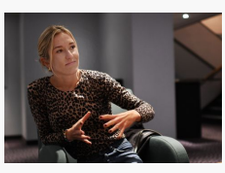

Grøvdal advarer ubetenksomme idrettsledere: – Jeg ble syk fordi jeg skulle bli best i verden

Den danske sangeren Kim Larsen (72) er død

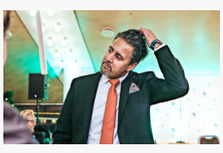

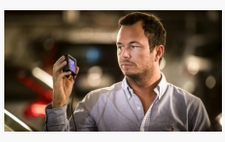

Raja reagerer sterkt på Judas-anklage mot Hareide: Forgiftende for borgerlig samarbeid

GPS-en varsler ifra når du nærmer deg kontrollene til politi, toll og Statens vegvesen

VM-triumfen rørte Hushovd: – Kanskje han har en råtten fortid, men han fortjener dette

TIL FORSIDEN

TIL TOPPEN

TIPSTELEFON 02286

TIPS PÅ E-POST

VARSLERTJENESTEN SECUREDROP

DEBATTINNLEGG PÅ E-POST

SENTRALBORD 22 86 30 00

ANNONSER 2286 3010

KUNDESERVICE 2189 6040

VIS AKERSGATA 55 I KART

ADRESSE
Akersgata 55, 0180 OSLO

SJEFREDAKTØR OG ADMINISTRERENDE DIREKTØR
Espen Egil Hansen

POLITISK REDAKTØR
Trine Eilertsen

NYHETSREDAKTØR
Tone Tveøy Strøm-Gundersen

KULTURREDAKTØR
Sarah Sørheim

FEATUREREDAKTØR
Lillian Vambheim

REDAKTØR
Harald Stanghelle

UTVIKLINGSREDAKTØR
Eirik Hammersmark Winsnes

PERSONVERNPOLICY OG COOKIES

Alt innhold er opphavsrettslig beskyttet. © Aftenposten. ACAP-beskyttet. Personvernpolicy og cookies. Aftenposten arbeider etter Vær Varsom-plakatens regler for god presseskikk. Aftenposten har ikke ansvar for innhold på eksterne nettsider som det lenkes til.